

idrak

Dini Arařtırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies
Cilt/Volume-1 • Sayı/Issue-1 • Haziran 2021

Cilt | Volume: 1 • Sayı | Issue: 1
15 Haziran | June 15, 2021

**İbrahim Kalın. Varlık ve İdrak:
Molla Sadra'nın Bilgi Tasavvuru. ev. Nurullah Koltaş.
İstanbul: Klasik Yayınları, 2015, 271 s.**

Ali PINAR

Arş. Gör., Giresun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din
Bilimleri Bölümü, İslam Felsefesi Anabilim Dalı, Giresun, Türkiye.

*Research Assistant, Giresun University, Faculty of Islamic Sciences, Philosophy and
Religious Studies, Department of Islamic Philosophy, Giresun/Turkey.*

ali.pinar@giresun.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5013-7177

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | *Article Type*: Kitap Değerlendirmesi | *Book Review*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 30 Nisan | *April 2021*

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 17 Mayıs | *May 2021*

Yayın Tarihi | *Date Published*: 15 Haziran | *June 2021*

Atf | Cite as

Pınar, Ali. "İbrahim Kalın. Varlık ve İdrak: Molla Sadra'nın Bilgi Tasavvuru. ev.
Nurullah Koltaş. İstanbul: Klasik Yayınları, 2015, 271 s.". *idrak* 1/1 (Haziran
2021), 179-184.

İntihal | Plagiarism

Bu alışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile
taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir.

*This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism
software. No plagiarism has been detected.*

Telif | Copyright ©

Published by Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / *Giresun University
Faculty of Islamic Sciences, 28200, Giresun, Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All
right reserved.*

Bu eser İbrahim Kalın'ın Oxford Üniversitesi tarafından 2010 yılında yayınlanan "*Knowledge in Later Islamic Philosophy: Mulla Sadrâ on Existence, Intellect, and Intuition*"¹ başlıklı kitabının çevirisidir. Bu yayının kaynağının ise yazarın 2002 yılında George Washington Üniversitesinde hazırladığı "*Mulla Sadrâ's Theory of Knowledge and the Unification of the Intellect and the Intelligible*"² başlıklı doktora tezi olduğu görülmektedir. Kitap, Türkçe literatür açısından özgün bir nitelik taşımaktadır. Zira Türkiye'de Molla Sadrâ felsefesi hakkında şu ana kadar üçü doktora, altısı yüksek lisans olmak üzere toplam dokuz tez yazılmıştır ve bunlardan sadece biri özel olarak bilgi felsefesi hakkındadır.³

Kitabın kaynak kullanımı ve başlıklandırma yöntemi ile ilgili olarak şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Kitapta birincil Arapça kaynaklar yeterince kullanılmış, hatta bunlardan oldukça fazla, sıklıkla bir sayfayı bulan doğrudan aktarmalar yapılmıştır. İkincil kaynaklar da yeterince kullanılmış, çoğunlukla İngilizce, bazen de Fransızca kaynaklar tercih edilmiştir. Başlıklar açısından bakıldığında ise kitapta alt başlıklar çok az kullanılmış, ortalama yirmi sayfa başına bir başlık konulmuştur. Yine ana başlığın altında, alt başlıklardan önce başlıksız bölümler bulunmaktadır. Örneğin "Sadrâ'nın Ontolojisi" başlığı altında, "Mahiyet ve Varlık" alt başlığının öncesinde yazar, "varlığın açıklığı ve tanımlanamazlığı" meselesini işlemekte fakat bu şekilde bir alt başlık koymaktan kaçınmaktadır. Daha da önemlisi pek çok başlık, içeriği anlamaya yardımcı olmamaktadır. Örneğin kitabın ilk alt başlığı "Eflatun'un Bios Theoretikos'u"⁴ şeklindedir, hâlbuki bu başlık "Eflatun'un Bilgiyi Formlara Dayandırması ve Bunun Bilen ve Bilinenin Birleşmesi Görüşüne Uygunluğu" şeklinde olsaydı içeriği daha iyi yansıtabilirdi.

1 Geç Dönem İslam Felsefesinde Bilgi: Molla Sadrâ'da Varlık, Akıl ve Sezgi.

2 Molla Sadrâ'nın Bilgi Teorisi ve Akleden ve Akledilenin Birleşmesi.

3 *Molla Sadrâ'nın Bilgi Anlayışı*, Rahim Acar (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992).

4 Müşahadeye dayalı bir hayat.

Kitabın giriş kısmında konu ve plan açıklanmış, kaynaklardan hiç bahsedilmemiştir.⁵ Bölümlerde konu daha çok tasviri bir şekilde incelenmiş, delillerin tahkik edilmesi yoluyla mesele daha ileriye götürülmemiştir. Sonuç bölümüne yer verilmemiştir.⁶ Molla Sadrâ'nın "*Risale fi ittihadî'l-akil ve'l-makul*"⁷ adlı yazısı tercüme edilmiş ve metnin sonuna eklenmiştir.

Kitabın içeriğine bakıldığında, [1] "Bilgi Problemi ve İttihad Görüşünün Yunan ve İslam Düşüncesindeki Bağlamı" başlıklı birinci bölümde meselenin kronolojik arka planı olarak Yunan ve İslam düşüncesinde bilen ve bilinen ilişkisi incelenmektedir. [2.1] İkinci bölümün "Sadrâ'nın Ontolojisi" başlıklı birinci kısmında meselenin tematik arka planı olarak Molla Sadrâ'nın varlık felsefesi incelenmektedir. [2.2] İkinci bölümün "Varlık, Akledilirlik ve Bilgi" başlıklı ikinci kısmında bilen ve bilinenin birleşmesi bağlamında; bilen ve bilinen ilişkisine dair teoriler, Sadrâ'nın bilen ve bilinenin birleşmesi yönündeki tercihi, insanın kendisine dair bilgisi ve Tanrı'nın kendisinden başka şeylere dair bilgisi gibi meseleler incelenmektedir. [3] "Sadrâ'nın Sentezi: Tecrübe ve Varlık Olarak Bilgi" başlıklı üçüncü bölümde ise Sadrâ'nın varlık olarak bilgi görüşünün uzantıları sayılabilecek olan sezgicilik ve vitalizm⁸ görüşleri incelenmektedir. Kitabın aktardığı şekliyle Molla Sadrâ'nın temel önermeleri şunlardır: varlık vardır, varlık mevcutlarda dereceli olarak bulunur, bilgi maddeden soyutlanmış varlıktır, bilgi bilen ve bilinenin birleşmesi yoluyla gerçekleşir ve mistik bilgi rasyonel bilgiden üstündür. Aşağıda her bir önerme bağımsız paragraflarda açıklanacaktır.

[1] "Varlık vardır." önermesi, nesnelere mahiyetlerinin ötesinde bir varlıklarının olduğunu söyler. Varlık mahiyet ayrımı, felsefe tarihinde açıkça ilk defa İbn Sînâ tarafından ortaya atılmış, ondan sonra da felsefe, kelimeler ve tasavvuf kısımlarıyla bütün İslam düşüncesinin temel meselelerinden biri olmuştur.

5 Asıl tez metninde Molla Sadrâ'nın eserleri başlığı altında birincil kaynaklardan bahsedilmektedir.

6 Asıl tez metninde sonuç bölümü bulunmaktadır.

7 Akleden ve Akledilenin Birleşmesi Hakkında Makale.

8 Tüm varlıkların farklı derecelerde de olsa bir bilince sahip oldukları görüşü.

[2] “Varlık mevcutlarda dereceli olarak bulunur.” önermesi kısaca *teşvikü'l-vücûd* yani varlığın dereceliliği şeklinde ifade edilir ve karşıtı “Varlık mevcutlarda eşit olarak bulunur.” önermesidir. Varlığın dereceliliği görüşüne göre mahiyetler varlığın farklı derecelerdeki halleridir. Dolayısıyla mahiyetler, varlığın kapsamı altındadır. Başka bir ifadeyle varlık ve mahiyet birlikteliğinden oluşan “Mevcutlarda aslolan varlıktır.” Bu son önerme de kısaca *asaletü'l-vücûd* yani varlığın asıllığı şeklinde ifade edilir ve karşıtı “Mevcutlarda aslolan mahiyettir.” önermesidir.

Görüldüğü üzere Molla Sadrâ'nın varlık felsefesinin temel teorileri olan *teşvikü'l-vücûd* ve *asaletü'l-vücûd* aslında aynı düşüncenin farklı açılardan ifade edilmiş şekilleridir. Varlığın kendisi açısından bakıldığında buna *teşvikü'l-vücûd*, varlığın mahiyet ile ilişkisi açısından bakıldığında ise *asaletü'l-vücûd* denilmektedir. Karşıt görüşteki Meşşâî ve İşrâkî filozoflara göre ise birincil cevherler yani dış dünyada gerçek karşılığı olanlar fertlerdir. Daha sonra bu fertlerden örneğin; Ahmet, Mehmet ve Hasan fertlerindeki ortaklıktan hareketle insan kavramına ulaşırız. Sonra örneğin; insan, kedi ve köpek türlerindeki ortaklıktan hareketle hayvan kavramına ulaşırız. Bu şekildeki bir soyutlama sürecinde ulaştığımız son kavram varlıktır, dolayısıyla da varlık, aslında insan ve hayvan mahiyetleri gibi bir mahiyettir, şu farkla ki en üst mahiyettir. Sonuç olarak bu görüşe göre varlık mahiyetin kapsamı altındadır, başka bir ifadeyle “Mevcutlarda aslolan mahiyettir.”

[3] “Bilgi maddeden soyutlanmış varlıktır.” önermesi ikinci önermenin doğal bir uzantısıdır. Çünkü mevcutlar varlığın farklı derecelerdeki hallerinden ibaret ise bilgi de diğer mevcutlar gibi varlık olacaktır. Nitekim mahiyetin asıllığını savunan Meşşâîler, “Bilgi maddeden soyutlanmış mahiyettir.” görüşünü benimsemişlerdir. Öte yandan, mevcutların varlık ve mahiyetten değil de cevher ve arazlardan ibaret olduğunu savunan kelamcılar ise “Bilgi arazdır.” görüşünü benimsemişlerdir.

[4] “Bilgi, bilen ve bilinenin birleşmesi yoluyla gerçekleşir.” önermesi kitabın ana fikri sayılabilir. Nitekim kitabın kaynağı olan doktora tezinin başlığı da kitabın ekinde yer alan risalenin başlığı da buna

işaret etmektedir. Bu aşamada öncelikle tartışma konusunun belirlenmesi gerekmektedir çünkü buradaki bilgi ile kastedilen şu dört farklı bilgi türü olabilir; Tanrı'nın kendisine dair bilgisi, Tanrı'nın kendisinden başka şeylere dair bilgisi, insanın kendisine dair bilgisi veya insanın kendisinden başka şeylere dair bilgisi.

Bu dört ihtimalden birinci ve üçüncü ihtimallerde yani Tanrı'nın ve insanların kendilerine dair bilgilerinde, bilen ve bilinenin birleşmeden de öte zaten bir olduğu açıktır. İkinci ihtimal olan Tanrı'nın kendisinden başka şeylere dair bilgisinde de bilen ve bilinenin bir olduğu hususunda Molla Sadrâ ile Meşşâî ve İşrâkî felsefeciler arasında fikir ayrılığı bulunmamaktadır. Çünkü her şey varlığını Tanrı'dan aldığına göre Tanrı'nın kendisini bilmesi aynı zamanda başka şeyleri de bilmesi demektir, başka bir ifadeyle Tanrı'nın başka şeylere dair bilgisi kendisine dair bilgisine racidir. Sonuç olarak Meşşâî felsefeciler ile Molla Sadrâ arasındaki asıl fikir ayrılığı yukarıdaki dört ihtimalden dördüncüsü olan insanın kendisinden başka şeylere dair bilgisi hakkındadır.

Burada ikinci ihtimal yani Tanrı'nın kendisinden başka şeylere dair bilgisi hakkında felsefeciler ve kelimciler açısından birer şerh düşmek gerekmektedir. Öncelikle kelimcılara göre her şey varlığını Tanrı'dan almamakta, Tanrı her şeyi yoktan yaratmaktadır, yani Tanrı varlıkların maddi sebebi değil fail sebebidir. Dolayısıyla sudûr teorisini benimseyen felsefecilerin ve vahdet-i vücûd teorisini benimseyen tasavvufçuların savunduğu gibi Tanrı ile âlem arasında geçişliliği kabul etmeyen, bu ikisi arasında mübâyenet olduğunu düşünen kelimciler, ikinci ihtimaldeki ittifaka katılmayacaklar ve Tanrı'nın başka şeylere dair bilgisinin, kendisine dair bilgisine raci olmadığını, dolayısıyla bu tür bir bilgide bilen ve bilinenin bir olmadığını söyleyeceklerdir. Felsefeciler ise her ne kadar Tanrı'nın kendisinden başka şeylere dair bilgisinin, kendisine dair bilgisine raci olduğunu söylese de bu onların mahiyetin asıllığı görüşleri ile uyumsuzdur. Çünkü bu felsefecilere göre mevcutları her ne iseler o yapan şey mahiyetleridir ve mahiyetlerin kaynağı da Tanrı değildir, Tanrı sadece varlıklarının kaynağıdır. Dolayısıyla bu felsefecilerin ya Tanrı'nın kendisinden başka şeyleri bilmediğini söylemeleri; ya da bildiğini, bu bilginin

kendisine dair bilgisinden farklı olduğunu, sonuç olarak Tanrı'nın bilgisinde bir çokluk bulunduğunu kabul etmeleri gerekmektedir.

Yazar, kitap boyunca bilen ve bilinenin birleşmesi görüşünün felsefenin diğer meselelerindeki görüşler ile ilişkisine değinmektedir. Ona göre bu görüş epistemolojide sezgicilik ile uyumlu, akılcılık ile uyumsuz; ontolojide varlığın asıllığı ile uyumlu, mahiyetin asıllığı ile uyumsuz, kozmolojide idealar ile uyumlu, faal akıl ile uyumsuzdur.

[5] "Mistik bilgi rasyonel bilgidен üstündür." önermesi bağlamında yazar, Molla Sadrâ'nın ekolüne dair görüşleri tartışır. Onun bir filozof veya bir sûfî olduğuna dair görüşleri reddeder ve felsefe ile tasavvuf arasında sentez yaptığını belirtir. Aslında sentez kaçamak bir ifade gibi görünmektedir, yazarın giriş bölümünde ima ettiği gibi Molla Sadrâ'nın vahdet-i vücûd ekolünden olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Nitekim yukarıda verilen beş önermenin her birinde Molla Sadrâ vahdet-i vücûd ekolü ile fikir birliği içerisindedir. Hâlbuki kelimacılarla beş önermenin hepsinde, Meşşâîlerle birinci önerme hariç diğer dört önermede, İsrâkîlerle ise birinci ve beşinci önerme hariç diğer üç önermede fikir ayrılığı içerisindedir.

Sonuç olarak konuyu tasviri bir şekilde incelemesi ve ileri götürmemesi okuyucuda bir eksiklik hissi yaratıyor olsa da ülkemizde neredeyse hiç çalışılmayan bir konuya odaklanması, konuyu kronolojik ve tematik arka planını vererek bütünlüklü bir şekilde incelemesi ile bu kitabın Türkçe literatüre değerli bir katkı sunduğunu ifade etmek gerekir.

